YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kolmas jaosto)

10 päivänä syyskuuta 2009 *

Asiassa C-97/08 P,

jossa on kyse yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 56 artiklaan perustuvasta valituksesta, joka on pantu vireille 27.2.2008,

Akzo Nobel NV, kotipaikka Arnhem (Alankomaat),

Akzo Nobel Nederland BV, kotipaikka Arnhem,

Akzo Nobel Chemicals International BV, kotipaikka Amersfoort (Alankomaat),

Akzo Nobel Chemicals BV, kotipaikka Amersfoort, ja

Akzo Nobel Functional Chemicals BV, kotipaikka Amersfoort,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

edustajinaan avocat C. Swaak, avocat M. van der Woude ja avocat M. Mollica,

valittajina,

ja jossa vastapuolena on

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään X. Lewis ja F. Castillo de la Torre, prosessiosoite Luxemburgissa,

vastaajana ensimmäisessä oikeusasteessa,

YHTEISÖJEN TUOMIOISTUIN (kolmas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja A. Rosas sekä tuomarit J. N. Cunha Rodrigues, J. Klučka, P. Lindh ja A. Arabadjiev (esittelevä tuomari),

julkisasiamies: J. Kokott,
kirjaaja: R. Grass,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä esitetyn,

kuultuaan julkisasiamiehen 23.4.2009 pidetyssä istunnossa esittämän ratkaisuehdotuksen,

on antanut seuraavan

tuomion

1 Akzo Nobel NV (jäljempänä Akzo Nobel), Akzo Nobel Nederland BV (jäljempänä Akzo Nobel Nederland), Akzo Nobel Chemicals International BV (jäljempänä Akzo Nobel Chemicals International), Akzo Nobel Chemicals BV (jäljempänä Akzo Nobel Chemicals) ja Akzo Nobel Functional Chemicals BV (jäljempänä Akzo Nobel Functional Chemicals) vaativat valituksessaan yhteisöjen tuomioistuinta kumoamaan Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-112/05, Akzo Nobel ym. vastaan komissio, 12.12.2007 antaman tuomion (Kok., s. II-5049; jäljempänä valituksenalainen tuomio), jolla ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi niiden nostaman kanteen, jossa vaadittiin kumoamaan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 9.12.2004 tehty komission päätös 2005/566/EY (Asia C.37.533 – Koliinikloridi) (EUVL L 190, s. 22; jäljempänä riidanalainen päätös).

2 Tuossa päätöksessä Euroopan yhteisöjen komissio totesi, että yritykset, joille päätös on osoitettu, osallistuivat EY 81 artiklan 1 kohdan ja 1.1.1994 alkaen Euroopan talousalueesta 2.5.1992 tehdyn sopimuksen (EYVL 1994, L 1, s. 3) 53 artiklan 1 kohdan jatkettuun, yhtenä kokonaisuutena pidettävään rikkomiseen.

Asiaa koskevat yhteisön oikeussäännöt

3 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen [81] ja [82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 15 artiklan 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, joka on vähintään 1 000 ja enintään 1 000 000 laskentayksikköä taikka tätä suurempi mutta enintään 10 prosenttia kunkin rikkomukseen osallisen yrityksen edellisen tilikauden liikevaihdosta, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

a) rikkovat perustamissopimuksen [81] artiklan 1 kohtaa tai [82] artiklaa; taikka

_ _”

4 Perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 23 artiklan 2 kohdassa säädetään seuraavaa:

”Komissio voi päätöksellään määrätä yrityksille tai yritysten yhteenliittymille sakon, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta:

a) rikkovat perustamissopimuksen 81 artiklan tai 82 artiklan määräyksiä; tai

– –

Kunkin rikkomiseen osallisen yrityksen tai yritysten yhteenliittymän osalta sakko on enintään kymmenen prosenttia sen edellisen tilikauden liikevaihdosta.

– –”

Tosiseikat

5 Komission toteamusten, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin viittaa valituksenalaisessa tuomiossaan, mukaan asian tosiseikat ovat seuraavat.

6 Saatuaan huhtikuussa 1999 pyynnön sakoista vapauttamisesta tai niiden lieventämisestä amerikkalaiselta valmistajalta komissio aloitti koliinikloridialan maailmanlaajuisen tutkimuksen. Tutkimus kattoi ajanjakson vuodesta 1992 vuoden 1998 loppuun.

7 Koliinikloridi kuuluu vesiliukoisten B-kompleksin vitamiinien ryhmään (B4-vitamiini). Sitä käytetään pääasiassa rehuteollisuudessa lisäravinteena. Paitsi valmistajia koliini-

kloridimarkkinat koskevat myös yhtäältä jalostajia, jotka ostavat tuotteen valmistajilta nestemäisenä ja muuntavat sen kantoaineena käytettäväksi koliinikloridiksi joko valmistajien lukuun tai omaan lukuunsa, ja toisaalta jälleenmyyjiä.

8 Valittajat, viisi Akzo Nobel -konsernin yhtiötä, ovat koliinikloridin valmistajia. Komission tutkimuksen kattamana ajanjaksona Akzo Nobel, joka on konsernin emoyhtiö, omisti suoraan tai välillisesti täysin muut valittajina olevat yhtiöt. Kyseinen emoyhtiö omisti näet täysin tytäryhtiönsä Akzo Nobel Nederlandin ja Akzo Nobel Chemicals Internationalin. Akzo Nobel Nederland omisti täysin tytäryhtiönsä Akzo Nobel Chemicalsin, joka puolestaan omisti Akzo Nobel Functional Chemicalsin täysin.

9 Akzo Nobelin vuonna 2003 eli riidanalaisen päätöksen tekemistä välittömästi edeltävänä tilikautena ilmoittama maailmanlaajuinen konsolidoitu liikevaihto oli 13 miljardia euroa.

10 Euroopan talousalueen (ETA) osalta kartelli pantiin täytäntöön kahdella erillisellä mutta läheisesti toisiinsa liittyvällä tasolla eli maailmanlaajuisesti ja Euroopan laajuisesti.

11 Maailmanlaajuisesti useat pohjoisamerikkalaiset ja eurooppalaiset yhtiöt, muun muassa valittajat, osallistuivat kilpailunvastaiseen toimintaan kesäkuun 1992 ja huhtikuun 1994 välillä. Ainoastaan eurooppalaiset yhtiöt, muun muassa valittajat, osallistuivat kokouksiin, joilla kartelli, joka kesti maaliskuusta 1994 lokakuuhun 1998, pantiin täytäntöön Euroopan laajuisesti.

12 Komission mukaan maailmanlaajuisesti ja Euroopan laajuisesti sovitut järjestelyt oli katsottava monitahoiseksi ja jatketuksi yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi kilpailu-

sääntöjen rikkomiseksi, joka koski ETA:ta ja johon pohjoisamerikkalaiset valmistajat osallistuivat tietyn ajan ja eurooppalaiset valmistajat koko komission tutkimuksen kattaman ajan.

13 Komissio teki 9.12.2004 riidanalaisen päätöksen. Tämän päätöksen 1 artiklassa se totesi, että useat yritykset, muun muassa valittajat, olivat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa osallistumalla tiettyihin yhtenä kokonaisuutena pidettäviin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka koskivat hintojen vahvistamista, markkinoiden jakamista ja yhdenmukaistettuja toimia kilpailijoita vastaan koliinikloridin alalla ETA:lla.

14 Akzo Nobel-konsernin osalta komissio päätti osoittaa riidanalaisen päätöksen kaikille valittajille yhteisvastuullisesti. Akzo Nobel Nederland, Akzo Nobel Chemicals International ja Akzo Nobel Chemicals tai yhtiöt, joiden oikeudet ovat siirtyneet viimeksi mainituille yhtiöille, osallistuivat suoraan kilpailusääntöjen rikkomiseen. Akzo Nobel Functional Chemicals oli perustettu Akzo Nobel Chemicalsin tytäryhtiöksi kesäkuussa 1999. Näin ollen komissio katsoi, että Akzo Nobel Functional Chemicals oli emoyhtiönsä oikeudellinen seuraaja, kun oli kyse suurimmasta osasta sen emoyhtiön koliinikloridin alalla aiemmin harjoittamaa toimintaa, minkä vuoksi päätös oli osoitettava myös sille.

15 Erityisesti Akzo Nobelin osalta komissio totesi, että se muodosti taloudellisen kokonaisuuden niiden muiden Akzo Nobel -konsernin oikeushenkilöiden kanssa, joille riidanalainen päätös on osoitettu, ja että juuri tämä taloudellinen kokonaisuus osallistui kartelliin. Komissio päätteli, että kyseisellä yhtiöllä oli mahdollisuus käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä, jotka se omisti suoraan tai välillisesti, kauppapolitiikkaan ja että oli mahdollista olettaa, että se oli todellisuudessa myös tehnyt niin. Komissio päätteli siis, että Akzo Nobelin tytäryhtiöt eivät olleet kaupallisesti itsenäisiä, mikä sai sen osoittamaan riidanalaisen päätöksen tälle yhtiölle siitä huolimatta, että tämä ei ollut itse osallistunut kartelliin.

16 Komission mukaan Akzo Nobel -konsernin operatiivisten yhtiöiden tai kaupallisten kokonaisuuksien kaupallisen itsenäisyyden puuttumisen osoittivat myös Akzo Nobelin hallinnollisen menettelyn kuluessa esittämät asiakirjat.

17 Komissio määräsi kaikkien valittajien markkinaosuuden ja erityisesti esillä olevan tuomion 9 kohdassa mainitun tiedon perusteella riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa valittajille yhteisvastuullisesti 20,99 miljoonan euron suuruisen sakon tuon päätöksen 1 artiklassa tarkoitetuista rikkomisista.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa nostettu kanne ja valituksenalainen tuomio

18 Valittajat vaativat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa riidanalaisen päätöksen kumoamista ja vetosivat kanteensa tueksi kolmeen kanneperusteeseen.

19 Komissio katsoi, että kyseinen kanne oli jätettävä tutkimatta sillä perusteella, että sitä ei sen mukaan ollut nostettu yhteisöjen tuomioistuimen perussäännön 21 artiklan tai ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan mukaisesti, tai koska se oli selvästi perusteeton Akzo Nobel Nederlandin, Akzo Nobel Chemicals Internationalin ja Akzo Nobel Chemicalsin osalta, koska kyseinen kanne, jonka oli katsottava muodostuvan viidestä erillisestä kanteesta, ei sisältänyt oikeudellisia perusteita, joilla voitiin perustella riidanalaisen päätöksen kumoamista siltä osin kuin siinä todettiin näiden yhtiöiden olevan vastuussa rikkomisesta tai siltä osin kuin siinä vahvistettiin sakon määrä niiden osalta. Komissio väitti toissijaisesti, että näistä samoista syistä oli selvää, että vaikka kyseinen päätös oli osoitettu Akzo Nobelin tytäryhtiöille, niillä ei ollut intressiä vaatia tämän päätöksen kumoamista.

20 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin jätti valituksenalaisen tuomion 31 ja 32 kohdassa tutkimatta komission esittämän oikeudenkäyntiväitteen.

21 Pääasian osalta valittajien ensimmäinen kanneperuste koski sitä, että Akzo Nobelin – joka on konsernin holding-yhtiö, joka omisti suoraan tai välillisesti kokonaan tytäryhtiönsä – katsottiin virheellisesti olevan yhteisvastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta.

22 Valittajat väittivät, että ratkaisevan vaikutuksen, joka emoyhtiöllä on oltava, jotta sen voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä toimista, on koskettava tämän jälkimmäisen kauppapolitiikkaa stricto sensu.

23 Näin ollen komission oli niiden mukaan siis osoitettava ensiksi emoyhtiön mahdollisuus käyttää määräämisvaltaa siten, että sen tytäryhtiöltä evätään kokonaan itsenäisyys sen kaupallisessa toiminnassa, ja toiseksi se, että tätä valtaa on käytetty.

24 Valittajien mukaan yhteisöjen tuomioistuinten oikeuskäytännöstä ilmenee, että täysin omistetun tytäryhtiön voidaan olettaa soveltaneen emoyhtiön sille antamia ohjeita. Jotta komission velvollisuutena olisi tässä tilanteessa katsoa yksinomaan tytäryhtiön olevan vastuussa rikkomisesta, tämän jälkimmäisen olisi määritettävä kauppapolitiikkansa suurelta osin itse. Kun tämä jälkimmäinen seikka on osoitettu, komission on näytettävä uudelleen toteen, että emoyhtiöllä on konkreettisessa tapauksessa tosiasiallisesti ollut ratkaiseva vaikutus.

25 Tästä seurasi valittajien mukaan, että Akzo Nobelin kaltaisen konsernin yhtenäinen organisaatio ei itsessään riitä siihen, että todisteet emoyhtiön tosiasiallisesta osallisuudesta olisivat tarpeettomia.

26 Valittajat katsoivat näyttäneensä toteen, että Akzo Nobelin tytäryhtiöt määrittivät kauppapolitiikkansa suurelta osin itse, ja kumonneensa näin ollen komission käyttämän olettaman. Niiden mukaan komission olisi pitänyt osoittaa, että kyseisellä yhtiöllä oli ollut ratkaiseva vaikutus muiden valittajien kauppapolitiikkaan. Komissio ei kuitenkaan niiden mukaan ollut täyttänyt tätä velvollisuutta, koska muut seikat, joihin komissio tukeutui sen toteamiseksi, että Akzo Nobel on yhteisvastuussa rikkomisesta, ovat täydellistä omistamista lukuun ottamatta joko merkityksettömiä tai virheellisiä.

27 Valittajien kanteensa tueksi esittämän ensimmäisen kanneperusteen osalta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki aluksi kysymystä emoyhtiön joutumisesta vastuuseen tytäryhtiön kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta ja totesi seuraavaa:

”57 Aluksi on muistutettava, että EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen käsite sisältää taloudelliset yksiköt, joista kullakin on erillinen organisaatio, joka muodostuu henkilöistä sekä aineellisista ja aineettomista tekijöistä ja jolla pyritään pysyvästi tiettyyn taloudelliseen päämäärään, ja organisaatio voi myötävaikuttaa tämän määräyksen rikkomiseen (ks. asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1487, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

58 Kyse ei siis ole yllytyksestä rikkomiseen emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välillä, eikä varsinkaan edellisen syyllistymisestä kyseiseen rikkomiseen, vaan siitä, että ne muodostavat yhden ainoan yrityksen edellä mainitussa merkityksessä, mikä antaa komissiolle toimivallan osoittaa päätös, jossa määrätään sakkoja, konsernin emoyhtiölle. On syytä muistuttaa, että yhteisön kilpailuoikeudessa katsotaan, että samaan konserniin kuuluvat eri yhtiöt muodostavat yhden taloudellisen yksikön eli EY 81 ja EY 82 artiklassa tarkoitetun yrityksen, jos kyseiset yhtiöt eivät määritä itsenäisesti toimintaansa markkinoilla (asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-4071, 290 kohta).

59 On myös todettava, että komission kilpailuoikeuden alan päätösten soveltamiseksi ja toimeenpanemiseksi on tarpeen yksilöidä adressaatiksi yksikkö, joka on oikeushenkilö (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 978 kohta, ns. PVC II -tapaus).

60 Erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, joka on syyllistynyt rikkomiseen, on olemassa yksinkertainen olettama, jonka mukaan kyseisellä emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä käyttäytymiseen (ks. vastaavasti asia 107/82, AEG[-Telefunken] v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok. 1983, s. 3151, Kok. Ep. VII, s. 281, 50 kohta ja edellä 59 kohdassa mainittu PVC II -tapaus, tuomion 961 ja 984 kohta), ja ne muodostavat siis yhden EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen (yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 59 kohta). Näin ollen emoyhtiön, joka riitauttaa yhteisöjen tuomioistuimissa komission päätöksen sakon määräämisestä sille sen tytäryhtiön käyttäytymisestä, on kumottava tämä olettama esittämällä todisteita, joilla voidaan osoittaa tämän jälkimmäisen itsenäisyys (asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok. 2006, s. II-3085, 136 kohta; ks. vastaavasti myös asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9925, 29 kohta; jäljempänä asiassa Stora annettu tuomio).

61 Tämän osalta on korostettava, että vaikka yhteisöjen tuomioistuin mainitsi edellä 60 kohdassa mainitussa asiassa Stora antamansa tuomion 28 ja 29 kohdassa sen ohella, että emoyhtiö omisti täysin tytäryhtiönsä, muita seikkoja, joihin kuuluu esimerkiksi se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä kauppapolitiikkaan ei kiistetä, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä, on kuitenkin niin, että yhteisöjen tuomioistuin mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksenaan esittää kaikki seikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, ja katsoi, että tämä ei ollut tukeutunut yksinomaan siihen, että emoyhtiö omisti täysin tytäryhtiönsä. Näin ollen se, että yhteisöjen tuomioistuin pysytti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioinnin tässä asiassa, ei voi johtaa siihen, että muutetaan periaatetta, joka vahvistettiin edellä 60 kohdassa mainitussa asiassa AEG[-Telefunken] vastaan komissio annetun tuomion 50 kohdassa.

62 Tässä tilanteessa komissio voi katsoa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiön kauppapolitiikkaan, jos se näyttää toteen, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä. Komissio voi sittemmin katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, paitsi jos tämä yhtiö näyttää toteen, että sen tytäryhtiö ei pääosin noudata ohjeita, jotka se antaa, ja käyttäytyy siis itsenäisesti markkinoilla.

63 Näiden alustavien huomioiden puitteissa on myös syytä tutkia väitettä, jolla on keskeinen asema [valittajien] kirjelmissä ja jonka mukaan emoyhtiön oletettu vaikutus, joka perustuu siihen, että se omistaa täysin tytäryhtiönsä, liittyy tämän kauppapolitiikkaan stricto sensu – –. Tähän politiikkaan kuuluvat [valittajien] mukaan esimerkiksi jälleenmyynti- ja hintastrategia. Tämän väitteen mukaan emoyhtiö voi näin ollen kumota olettaman osoittamalla, että sen tytäryhtiö vastaa näistä kauppapolitiikkansa erityisnäkökohdista saamatta niitä koskevia ohjeita.

64 Tämän osalta on todettava, että analysoidessaan samaan konserniin kuuluvien useiden yhtiöiden välisen yhden taloudellisen yksikön olemassaoloa yhteisöjen tuomioistuimet ovat tutkineet, voiko emoyhtiö vaikuttaa hintapolitiikkaan (ks. vastaavasti asia 48/69, [Imperial Chemical Industries] v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 137 kohta ja asia 52/69, Geigy v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok. 1972, s. 787, 45 kohta), tuotanto- ja jälleenmyyntitoimintaan (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok. 1974, s. 223, Kok. Ep. II, s. 229, 37 ja 39–41 kohta), myyntitavoitteisiin, bruttomarginaaleihin, myyntikustannuksiin, cash flow'hun, varastoihin ja markkinointiin (asia T-102/92, Viho v. komissio, tuomio 12.1.1995, Kok. 1995, s. II-17, 48 kohta). Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että yksinomaan nämä seikat kuuluvat tytäryhtiön kauppapolitiikan käsitteeseen EY 81 ja EY 82 artiklan soveltamiseksi sen emoyhtiöön.

65 Tästä oikeuskäytännöstä ilmenee päinvastoin, kun sitä tarkastellaan yhdessä edellä 57 ja 58 kohdassa esitettyjen seikkojen kanssa, että emoyhtiön on toimitettava ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioitavaksi kaikki seikat, jotka liittyvät organisatorisiin, taloudellisiin ja oikeudellisiin yhteyksiin sen tytäryhtiön

ja sen itsensä välillä ja joiden se katsoo osoittavan, että ne eivät muodosta yhtä taloudellista yksikköä. Tästä seuraa myös, että arviointia suorittaessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen on otettava huomioon kaikki seikat, jotka asianosaiset ovat sille esittäneet, ja niiden luonne ja merkitys voivat vaihdella kunkin yksittäistapauksen ominaispiirteiden mukaan.

66 Näiden seikkojen valossa on selvitettävä, muodostavatko Akzo Nobel ja sen tytäryhtiöt, joille päätös on osoitettu, yhden taloudellisen yksikön.”

28 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki sitten valituksenalaisen tuomion 67–85 kohdassa asiakirja-aineistoon liittyviä eri seikkoja ja katsoi, että valittajat eivät olleet onnistuneet kumoamaan olettamaa, jonka mukaan Akzo Nobelilla eli emoyhtiöllä, joka omisti täysin tytäryhtiönsä, joille päätös on osoitettu, oli ratkaiseva vaikutus näiden politiikkaan. Se päätteli tästä, että kyseinen yhtiö muodosti muiden valittajien kanssa EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen ja ettei ollut tarpeen selvittää, oliko Akzo Nobel vaikuttanut niiden käyttäytymiseen. Se hylkäsi näin ollen valittajien kanteensa tueksi esittämän ensimmäisen kanneperusteen.

29 Toisen ja kolmannen kanneperusteen, jotka koskivat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista siltä osin kuin sakon määrä on yli 10 prosenttia Akzo Nobel Functional Chemicalsin vuonna 2003 toteuttamasta liikevaihdosta ja perusteluvelvollisuuden rikkomista siltä osin kuin Akzo Nobelin katsottiin olevan yhteisvastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisen tuomion 90 ja 91 sekä 94–96 kohdassa. Se hylkäsi näin ollen saman tuomion 97 kohdassa kanteen kokonaisuudessaan.

Asianosaisten vaatimukset

30 Valittajat vaativat muutoksenhaussaan, että yhteisöjen tuomioistuin

– kumoaa valituksenalaisen tuomion siltä osin kuin siinä on hylätty kanneperuste, joka koski sitä, että Akzo Nobelin katsottiin virheellisesti olevan yhteisvastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta

– kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin Akzo Nobel oli sen mukaan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja

– velvoittaa komission korvaamaan tähän valitukseen liittyvät kulut sekä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käytyyn menettelyyn liittyvät kulut siltä osin kuin ne koskevat tässä valituksessa esitettyä perustetta.

31 Komissio vaatii, että valitus on hylättävä ja valittajat on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Valitus

Valituksen tutkittavaksi ottaminen

Muiden valittajien kuin Akzo Nobelin oikeussuojan tarve

32 Komissio väittää pääasiallisesti, että siltä osin kuin valituksen yhteydessä esitetty ainoa valitusperuste koskee ainoastaan Akzo Nobelin vastuuta, ainoastaan sillä on intressi vaatia valituksenalaisen tuomion kumoamista. Valitus on komission mukaan jätettävä tutkimatta muiden valittajien osalta, koska niiden vastuuta tai niille määrättyä sakkoa ei ole riitautettu.

33 Tämän osalta on todettava, että valittajalla on oikeussuojan tarve vain, jos valituksen lopputulos voi tuottaa valittajalle etua (ks. vastaavasti asia C-503/07 P, Saint-Gobain Glass Deutschland v. komissio, määräys 8.4.2008, Kok., s. I-2217, 48 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

34 Esillä olevassa asiassa valituksenalaisessa tuomiossa on pysytetty voimassa riidanalainen päätös, jolla kaikille valittajille on asetettu yhteisvastuullisesti velvollisuus maksaa komission määräämä 20,99 miljoonan euron suuruinen sakko. Tästä seuraa, että Akzo Nobel Nederlandilla, Akzo Nobel Chemicals Internationalilla, Akzo Nobel Chemicalsilla ja Akzo Nobel Functional Chemicalsilla on intressi vaatia valituksenalaisen tuomion kumoamista (ks. vastaavasti asia T-111/01 R, Saxonia Edelmetalle v. komissio, määräys 2.8.2001, Kok., s. II-2335, 17 kohta).

35 Jos näet valituksenalainen tuomio kumottaisiin Akzo Nobelin vastuuta koskevilta osin, sen tytäryhtiöiden tilanne muuttuisi erityisesti yhteisvastuuta koskevista säännöistä johtuvien seurausten osalta.

36 Näin ollen on hylättävä komission esittämä oikeudenkäyntiväite, joka koskee Akzo Nobel Nederlandin, Akzo Nobel Chemicals Internationalin, Akzo Nobel Chemicalsin ja Akzo Nobel Functional Chemicalsin oikeussuojan tarvetta.

Uuden perusteen esittäminen ensimmäisen kerran valituksen yhteydessä

37 Komissio väittää lisäksi, että ainoa valitusperuste on uusi peruste, joka on esitetty ensimmäisen kerran valituksen yhteydessä, ja että se on näin ollen jätettävä tutkimatta siltä osin kuin se sisältää seikkoja, joita valittajat eivät ole esittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa. Viimeksi mainitut näet kiistävät tuossa väitteessä sellaisen olettaman olemassaolon, jonka mukaan emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiöönsä, kun se omistaa tämän täysin, vaikka ne eivät ole riitauttaneet missään vaiheessa tätä olettamaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa ja ovat myöntäneet, pyrkiessään kumoamaan tämän olettaman, että sitä voitiin soveltaa esillä olevassa asiassa. Valittajien väitteet, jotka koskevat sitä, mihin tytäryhtiön toimintaan emoyhtiön ratkaisevan vaikutuksen on kohdistuttava, on sen mukaan samoin jätettävä tutkimatta.

38 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 118 artiklan nojalla saman työjärjestyksen 42 artiklan 2 kohtaa, jonka mukaan asian käsittelyn kuluessa ei periaatteessa saa vedota uuteen perusteeseen, sovelletaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätöksestä tehdyn valituksen käsittelyyn yhteisöjen tuomioistuimessa. Yhteisöjen tuomioistuin on siis valitusasioissa toimivaltainen tutkimaan ainoastaan arvioinnit, jotka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista (ks. erityisesti asia C-229/05 P, PKK ja KNK v. neuvosto, tuomio 18.1.2007, Kok., s. I-439, 61 kohta). Jos näet asianosaisella olisi oikeus esittää ensi kertaa vasta yhteisöjen tuomioistuimessa perusteita, joihin hän ei ole ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa vedonnut, asianosaisella olisi oikeus saattaa yhteisöjen tuomioistuimen käsiteltäväksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käsiteltyyn asiaan nähden

laajempi asia (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 165 kohta).

39 Tämän osalta on todettava, että valittajat ovat esittäneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa perusteen, joka koski sitä, että Akzo Nobelin oli virheellisesti katsottu olevan yhteisvastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja jossa ne väittivät, että se ei ollut käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä kaupalliseen toimintaan ja ettei se muodostanut viimeksi mainittujen kanssa taloudellista yksikköä. Näin ollen on katsottava, että valittajien yhteisöjen tuomioistuimessa esittämillä väitteillä, jotka koskevat olettamaa, jonka mukaan emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus täysin omistamansa tytäryhtiön kauppapolitiikkaan, on kehitetty edelleen kyseistä perustetta. Siltä osin kuin nämä väitteet ja väitteet, jotka koskevat sitä, mihin tytäryhtiön toimintaan emoyhtiön ratkaisevan vaikutuksen on kohdistuttava, ovat täydentäviä väitteitä, jotka koskevat Akzo Nobelin saattamista vastuuseen tytäryhtiöidensä toiminnasta, valittajat eivät ole muuttaneet ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsiteltäväksi saatetun asian kohdetta.

40 Näin ollen on katsottava, että valitus voidaan tutkia.

Asiakysymys

41 Valittajat vetoavat valituksensa tueksi yhteen valitusperusteeseen, jossa ne väittävät, että hylätessään kanneperusteen, joka koski sitä, että Akzo Nobelin katsottiin virheellisesti olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut virheellisesti EY 81 artiklassa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua yrityksen käsitettä. Tämä valitusperuste voidaan jakaa kahteen osaan.

Ainoan valitusperusteen ensimmäinen osa, joka koskee komissiolle tytäryhtiön itsenäisyyden puuttumisen osalta kuuluvan todistustaakan virheellistä määrittelyä

– Asianosaisten lausumat

42 Valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on soveltanut virheellistä oikeudellista kriteeriä määrittäessään, toimivatko Akzo Nobelin tytäryhtiöt itsenäisesti markkinoilla.

43 Valittajien mukaan on normaalisti komission asiana esittää näyttö siitä, että emoyhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt ratkaisevaa kaupallista vaikutusvaltaa tytäryhtiöönsä. Tämän todistustaakan keventämiseksi yhteisöjen tuomioistuin on niiden mukaan vahvistanut kumottavissa olevan olettaman.

44 Edellä mainitussa asiassa Stora antamassaan tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin täsmensi niiden mukaan nimenomaisesti, että pelkkä tytäryhtiön omistaminen täysin ei yksinään riitä osoittamaan emoyhtiön vastuuta, jos on kiistetty se, että emoyhtiö on käyttänyt ratkaisevaa kaupallista vaikutusvaltaa tähän tytäryhtiöönsä. Yhteisöjen tuomioistuin seurasi tuossa tuomiossa valittajien mukaan näin ollen julkisasiamies Mischon tuossa asiassa antaman ratkaisuehdotuksen 48 kohdassa esittämää päättelyä, jonka mukaan on niin, että vaikka komissiolle kuuluvaa velvollisuutta näyttää toteen, että emoyhtiö on tosiasiallisesti käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä toimintaan nähden, on kevennetty tapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa täysin kyseisen tytäryhtiön, tarvitaan kuitenkin edelleen jokin muu tekijä omistusosuuden lisäksi, mutta sellaiseksi käyvät myös aihetodisteet.

45 Näin ollen tytäryhtiön omistaminen kokonaisuudessaan yhdessä muiden todisteiden kanssa saa valittajien mukaan aikaan olettaman siitä, että tytäryhtiö ei ole toiminut itsenäisesti markkinoilla. Komissio ei siis voi vapautua sille kuuluvasta todistustaakasta viittaamalla ainoastaan siihen seikkaan, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä. Sen on esitettävä myös muita todisteita, jotka osoittavat, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti

ratkaiseva vaikutus tytäryhtiöönsä. Valittajien mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on loukannut tätä periaatetta katsoessaan, että jotta voitaisiin todeta, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä kauppapolitiikkaan, riitti, että komissio osoittaa, että emoyhtiö omistaa täysin kyseisen tytäryhtiönsä.

46 Lisäksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on kahdessa muussa asiassa eli asiassa T-325/01, DaimlerChrysler vastaan komissio, 15.9.2005 antamassaan tuomiossa (Kok., s. II-3319) ja yhdistetyissä asioissa T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ja T-136/02, Bolloré ym. vastaan komissio, 26.4.2007 antamassaan tuomiossa (Kok., s. II-947) soveltanut asianmukaisesti edellisessä kohdassa viitattua periaatetta katsoessaan, että vaikka se seikka, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, onkin vahva osoitus siitä, että emoyhtiöllä on määräävä vaikutusvalta tämän tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen, se ei kuitenkaan yksin riitä saattamaan emoyhtiötä vastuuseen tytäryhtiönsä käyttäytymisestä, ja omistusosuuden lisäksi tarvitaan edelleen jokin muu tekijä, mutta sellaiseksi käyvät myös aihetodisteet.

47 Valittajat väittävät lisäksi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on keventänyt komission todistustaakkaa ja on täten omaksunut todistustaakasta käsityksen, jolla loukataan puolustautumisoikeuksia. Komission on näet niiden mukaan esitettävä edellä mainitussa asiassa Stora annetussa tuomiossa, sellaisina kuin ne ovat sitä tulkinneet, tarkoitettuja muita todisteita väitetiedoksiantovaiheessa eikä ainoastaan päätösvaiheessa. Komissio on kuitenkin väitetiedoksiannossa perustanut aikomuksensa katsoa, että Akzo Nobel oli yhteisvastuussa kilpailuoikeuden rikkomisesta, pelkästään siihen seikkaan, että kyseinen yhtiö omisti täysin kilpailuoikeuden rikkomiseen osallistuneet yhtiöt. Sitä vastoin se on riidanalaisessa päätöksessä tukeutunut myös edellä mainitussa asiassa Stora annetussa tuomiossa tarkoitettuihin väitettyihin muihin todisteisiin, jotka on valittajien mukaan esitetty keinotekoisesti vääristämällä valittajien väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa esittämiä seikkoja.

48 Lopuksi valittajat väittävät, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 62 kohdassa, jossa se on katsonut, että jotta kyseinen olettama voitaisiin kumota, on osoitettava, että tytäryhtiö ei pääosin noudata emoyhtiön antamia

ohjeita, päätynyt ratkaisuun, joka johtaa niiden mukaan siihen, että olettama voidaan kumota vain siinä tapauksessa, että emoyhtiö on todellakin antanut tällaisia ohjeita.

49 Komissio toteaa, että se, että tytäryhtiöllä on emoyhtiöstä erillinen oikeushenkilöllisyys, ei riitä estämään tytäryhtiön toiminnan lukemista emoyhtiön syyksi erityisesti, jos tytäryhtiö ei määritä itsenäisesti markkinakäyttäytymistänsä vaan soveltaa pääasiallisesti emoyhtiön sille antamia ohjeita. Sen mukaan on tarpeetonta selvittää, onko emoyhtiö tosiasiallisesti käyttänyt valtaansa vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä kauppapolitiikkaan, jos tämä tytäryhtiö on täysin emoyhtiön omistuksessa.

50 Komission mukaan yhteisöjen tuomioistuin ei ole asettanut kyseenalaiseksi tuota periaatetta edellä mainitussa asiassa Stora antamassaan tuomiossa. Yhteisöjen tuomioistuin on todennut, että kun tytäryhtiö on täysin emoyhtiön omistuksessa, emoyhtiön oletetaan käyttäneen valtaansa vaikuttaa tytäryhtiön käyttäytymiseen. Komissio toteaa, että vaikka yhteisöjen tuomioistuin on katsonut edellä mainitussa asiassa Stora antamansa tuomion 29 kohdassa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin saattoi perustellusti nojautua tähän olettamaan varsinkin todettuaan, että emoyhtiö oli esiintynyt hallinnollisessa menettelyssä suhteessa komissioon yhtiöiden ainoana edustajana kyseisen kilpailusääntöjen rikkomisen osalta, yhteisöjen tuomioistuin on viitannut tähän viimeksi mainittuun seikkaan toissijaisesti muuna, emoyhtiön asettamista vastuuseen kilpailuoikeuden rikkomisesta tukevana tekijänä.

51 Useissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomioissa on sen mukaan sovellettu kyseistä olettamaa viittaamalla asiassa Stora annettuun tuomioon, ilman että sen soveltamisen edellytyksenä olisi ollut muiden todisteiden esittäminen. Edellä mainituissa asioissa DaimlerChrysler vastaan komissio ja Bolloré ym. vastaan komissio ei kyseenalaisteta tämän olettaman soveltamista. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on näet näissä kahdessa asiassa antamissaan tuomioissa sekoittanut keskenään määräysvaltaa tytäryhtiöön nähden ja tämän vallan käyttöä koskevat käsitteet, ja ainoastaan tämän viimeksi mainitun käsitteen oletetaan olevan kyseessä, kun tytäryhtiö on täysin emoyhtiön omistuksessa. Lisäksi muut todisteet on tutkittu arvioitaessa olettaman kumoamiseksi esitettyjä todisteita.

52 Puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevan väitteen osalta komissio katsoo, että olettamat eivät ole epätavallisia yhteisön kilpailuoikeudessa. Ilmoittaessaan kyseiselle yritykselle aikomuksestaan nojautua johonkin olettamaan komissio antaa tälle yritykselle mahdollisuuden esittää näkemyksensä tästä seikasta ja toimittaa sille kaikki asiakirjat, jotka voivat tukea yrityksen kantaa. Koska juuri yrityksellä on kaikki sen sisäistä toimintaa koskevat tiedot, tällainen todistustaakan jako on komission mukaan täysin looginen.

53 Valituksenalaisen tuomion 62 kohtaa koskevien väitteiden osalta komissio toteaa, että ne perustuvat asiayhteydestään irrotetun virkkeen virheelliseen tulkintaan. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin halusi sen mukaan ilmaista, että tytäryhtiö muodostaa itsenäisen taloudellisen yksikön, jos se ei noudata emoyhtiönsä ohjeita. Näin on joko siksi, että mitään ohjeita ei anneta, tai siksi, että annettuja ohjeita ei noudateta.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

54 Aluksi on todettava, että yhteisön kilpailuoikeus koskee yritysten toimintaa (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 59 kohta) ja että yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (ks. erityisesti em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 112 kohta; asia C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze ym., tuomio 10.1.2006, Kok., s. I-289, 107 kohta sekä asia C-205/03 P, FENIN v. komissio, tuomio 11.7.2006, Kok., s. I-6295, 25 kohta).

55 Yhteisöjen tuomioistuin on myös täsmentänyt, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (asia C-217/05, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. I-11987, 40 kohta).

56 Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, sen asiana on yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastata kyseisestä rikkomisesta (ks. vastaavasti asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 145 kohta; asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, 78 kohta ja asia C-280/06, ETI ym., tuomio 11.12.2007, Kok., s. I-10893, 39 kohta).

57 Yhteisön kilpailuoikeuden rikkominen on luettava yksiselitteisesti sen oikeushenkilön syyksi, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetiedoksianto on osoitettava tälle oikeushenkilölle (ks. vastaavasti em. yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 60 kohta ja yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, 38 kohta). On myös tärkeää, että väitetiedoksiannossa ilmaistaan, missä ominaisuudessa oikeushenkilöä syytetään väitetyistä rikkomisista.

58 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä käy ilmi, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita (ks. vastaavasti em. asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 132 ja 133 kohta; em. asia Geigy v. komissio, tuomion 44 kohta; asia 6/72, Europemballage ja Continental Can v. komissio, tuomio 21.2.1973, Kok., s. 215, Kok. Ep. II, s. 89, 15 kohta sekä em. asia Stora, tuomion 26 kohta), kun otetaan erityisesti huomioon taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet näiden kahden oikeudellisen yksikön välillä (ks. analogisesti em. yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 117 kohta ja em. asia ETI ym., tuomion 49 kohta).

59 Näin on siksi, että tällaisessa tapauksessa emoyhtiö ja tytäryhtiö kuuluvat samaan taloudelliseen yksikköön ja muodostavat näin ollen yhden ainoan tämän tuomion 54 ja 55 kohdassa viitatussa oikeuskäytännössä tarkoitetun yrityksen. Näin ollen se, että emoyhtiö ja tytäryhtiö muodostavat yhden EY 81 artiklassa tarkoitetun yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa tämän emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen.

60 Sellaisessa erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, joka on rikkonut yhteisön kilpailusääntöjä, yhtäältä tämä emoyhtiö voi vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiön käyttäytymiseen (ks. vastaavasti em. asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 136 ja 137 kohta), ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva olettama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö tosiasiallisesti vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä käyttäytymiseen (ks. vastaavasti em. asia AEG-Telefunken v. komissio, tuomion 50 kohta ja em. asia Stora, tuomion 29 kohta).

61 Näissä olosuhteissa riittää, että komissio osoittaa, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiön, voidakseen olettaa, että emoyhtiö vaikuttaa ratkaisevasti tämän tytäryhtiön kauppapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei tämä emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä olettama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. vastaavasti em. asia Stora, tuomion 29 kohta).

62 Kuten ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on perustellusti todennut valituksenalaisen tuomion 61 kohdassa, vaikka yhteisöjen tuomioistuin mainitsi asiassa Stora antamansa tuomion 28 ja 29 kohdassa sen ohella, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, muita seikkoja, joihin kuuluu esimerkiksi se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä kauppapolitiikkaan ei kiistetä, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä, on kuitenkin niin, että yhteisöjen tuomioistuin mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksenaan esittää kaikki seikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, eikä asettaakseen esillä olevan tuomion 60 kohdassa mainitun olettaman soveltamisen edellytykseksi sitä, että esitetään muita todisteita siitä, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ollut vaikutusta.

63 Kaikista näistä toteamuksista seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt mitään oikeudellista virhettä katsoessaan, että kun emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, on olemassa kumottavissa oleva olettama, jonka mukaan tällä emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus tytäryhtiönsä käyttäytymiseen.

64 Koska näin ollen komission ei tarvitse kilpailusääntöjen rikkomista koskevan vastuun kohdentamisen osalta esittää väitetiedoksiantovaiheessa muita seikkoja kuin näytön siitä, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, valittajien puolustautumisoikeuksien loukkaamista koskevaa väitettä ei voida hyväksyä.

65 Valituksenalaisen tuomion 62 kohdan osalta esitetyistä väitteistä riittää, kun todetaan, että tuosta kohdasta ei käy millään tavalla ilmi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin olisi rajoittanut mahdollisuudet kumota esillä olevan tuomion 60 kohdassa mainittu olettama vain sellaisissa tapauksissa, joissa emoyhtiö on antanut ohjeita. Päinvastoin valituksenalaisen tuomion 60 ja 65 kohdasta käy ilmi, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on omaksunut tämän osalta suhteellisen laajan näkemyksen katsoessaan erityisesti, että emoyhtiön on toimitettava ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arvioitavaksi kaikki seikat, jotka liittyvät organisatorisiin, taloudellisiin ja oikeudellisiin yhteyksiin sen tytäryhtiön ja sen itsensä välillä ja joiden se katsoo osoittavan, että ne eivät muodosta yhtä taloudellista yksikköä.

66 Tästä seuraa, että valittajien valituksensa tueksi esittämän ainoan valitusperusteen ensimmäinen osa on hylättävä perusteettomana.

Ainoan valitusperusteen toinen osa, joka koskee tytäryhtiön kauppapolitiikan käsitteen virheellistä määrittelyä

– Asianosaisten lausumat

67 Valittajien mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on virheellisesti katsonut, että muut kuin valituksenalaisen tuomion 64 kohdassa mainitut seikat kuuluivat tytäryhtiön kauppapolitiikkaan, johon emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutus, ja että

tytäryhtiön ja emoyhtiön välisiä organisatorisia, taloudellisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat seikat olisivat merkityksellisiä osoitettaessa tytäryhtiön itsenäisyyttä.

68 Kauppapolitiikka liittyy markkinakäyttäytymiseen ja rajoittuu vain niiden tavaroiden ja palvelujen tuotantoon, joita yritys myy tietyin edellytyksin kuluttajille tietyllä alueella ja tiettynä ajanjaksona. Siihen ei sisälly muita näkökohtia.

69 Valittajien mukaan siitä, että kauppapolitiikan käsitteen katsottaisiin sisältävän muutakin kuin tytäryhtiön markkinakäyttäytymisen, seuraisi, että otettaisiin käyttöön tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskeva järjestelmä, joka olisi vastoin yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä taattua yksilöllisen vastuun periaatetta.

70 Komissio väittää, että sen selvittämisellä, onko kauppapolitiikan käsitettä tulkittava laajasti vai suppeasti, ei ole merkitystä määritettäessä, onko kyseessä yksi yritys, minkä osalta yhteisöjen tuomioistuin ottaa pikemminkin huomioon yhtiöiden väliset taloudelliset ja organisatoriset yhteydet.

71 Komissio katsoo tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskevan väitteen osalta, että yhteisön kilpailuoikeudessa ei ole tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskevaa periaatetta, koska komission päätöksissä ei aseteta yhtiöitä vastuuseen näyttämättä vastuuta toteen. Sen mukaan ei ole yksilöllistä vastuuta koskevan periaatteen vastaista katsoa, että emoyhtiö on vastuussa täysin omistamansa tytäryhtiön toiminnasta.

– Yhteisöjen tuomioistuimen arviointi asiasta

72 Kuten tämän tuomion 58 kohdassa on todettu, emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita.

73 Tästä seuraa, kuten julkisasiamies on todennut ratkaisuehdotuksensa 87–94 kohdassa, että tytäryhtiön markkinakäyttäytyminen ei voi olla ainoa seikka, jonka perusteella emoyhtiön vastuun voidaan katsoa syntyvän, vaan se on ainoastaan yksi merkki siitä, että kyseessä on taloudellinen kokonaisuus.

74 Esillä olevan tuomion 58 kohdasta käy samoin ilmi, että sen määrittämiseksi, päättääkö tytäryhtiö itsenäisesti toiminnastaan markkinoilla, on otettava huomioon sekä valituksenalaisen tuomion 64 kohdassa ilmaistut seikat että myös tämän tytäryhtiön emoyhtiöön yhdistäviä taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia yhteyksiä koskevat kaikki merkitykselliset seikat, jotka voivat vaihdella tapauksen mukaan ja joita ei näin ollen voida luetella tyhjentävästi.

75 Tästä seuraa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä sen alan osalta, jolla emoyhtiöllä on vaikutusta tytäryhtiöönsä.

76 Tätä johtopäätöstä ei horjuteta valittajien tuottamuksesta riippumatonta vastuuta koskevalla väitteellä.

77 Tämän osalta on todettava, kuten esillä olevan tuomion 56 kohdasta käy ilmi, että yhteisön kilpailuoikeus perustuu kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneen taloudellisen yksikön yksilöllistä vastuuta koskevaan periaatteeseen. Jos emoyhtiö on osa tätä taloudellista yksikköä, joka, kuten tämän tuomion 55 kohdassa on todettu, voi muodostua useammasta oikeushenkilöstä, tämän emoyhtiön katsotaan olevan kilpailuoikeuden rikkomisesta yhteisvastuussa muiden tämän kokonaisuuden muodostavien oikeushenkilöiden kanssa. Vaikka näet emoyhtiö ei suoraan osallistu rikkomiseen, sillä on tällaisessa tapauksessa ratkaiseva vaikutus rikkomiseen osallistuneisiin tytäryhtiöihin. Tästä seuraa, että tällaisessa asiayhteydessä emoyhtiön vastuun ei voida katsoa olevan tuottamuksesta riippumatonta vastuuta.

78 Näin ollen valittajien valituksensa tueksi esittämän ainoan valitusperusteen toista osaa ei voida hyväksyä, ja näin ollen valitus on hylättävä kokonaisuudessaan perusteettomana.

Oikeudenkäyntikulut

79 Yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen 69 artiklan 2 kohdan mukaan, jota tämän työjärjestyksen 118 artiklan nojalla sovelletaan muutoksenhakuun, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Koska komissio on vaatinut valittajien velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut ja nämä ovat hävinneet asian, ne on velvoitettava korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Näillä perusteilla yhteisöjen tuomioistuin (kolmas jaosto) on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Valitus hylätään.**

2) **Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV ja Akzo Nobel Functional Chemicals BV velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

Allekirjoitukset